

САМСОНОВА І.В.

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ВИКОНАВЧИХ КОМІТЕТІВ У КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКІЙ СФЕРІ

В статті розглядаються основні напрямки діяльності громадських комітетів у культурно-просвітницькій та агітаційній сферах.

За нових соціально-політичних умов історична наука, відмовившись від комуністичних догм, веде активний пошук історичної правди. У цьому відношенні важливе місце посідає переосмислення ролі і місця громадських виконавчих комітетів у політичній боротьбі 1917 року.

Проблема вивчення громадських комітетів нині недостатньо дослідженою. Але можна виділити роботи, що стосувалися діяльності цих органів самоуправління. Перші наукові розвідки дослідники зробили вже в 1920-х роках. Важливо, що вони намагалися відтворити історію окремих комітетів на регіональному рівні. Характеризуючи склад громадських комітетів, О.Н.Чаадаєва дійшла висновку, що всі вони були неоднорідні за своїм складом, для одних була характерна низька демократичність та невеликий склад, а для інших - багатолюдність, представлена демократичними організаціями та профспілками [1]. В роботі А.Шотмана простежується думка, що основними ініціаторами створення громадських комітетів були окремі більшовики, а не велика або середня буржуазія [2]. А.В.Шестакова впроваджує думку, що громадські комітети були проурядовими організаціями і повинні були підкорятися губернським та повітовим комісарам [3]. В 20-х роках ХХ ст. Сімферопольському громадському комітету була присвячена робота П.Нікольського. На його думку, до комітету входили дрібнобуржуазні верстви населення [4].

Зі встановленням радянської влади в Україні в історіографії закріпилася думка про громадські комітети, як про безперспективний в умовах революції орган. На думку більшості істориків, вони мали буржуазно-поміщицький склад, а тому вивчення їхньої діяльності ігнорувалося, а окремі згадки про них мали виключно негативну оцінку. Вивчаючи ради Донбасу, Н.Гончаренко надає негативну оцінку створенню та діяльності громадських комітетів даного регіону, відносячи їх до буржуазно-поміщицького табору з есеро-меншовицьким складом [5]. В той же час спробу відступити від загальної радянської концепції зробив Ф.С.Горовий. Він класифікував громадські комітети, виділив низову ланку, почав вивчати взаємовідносини між радами та комітетами. Але розглядаючи дані органи самоуправління, історик не дає чіткої оцінки їхньої діяльності [6].

З початку 1990-х років історики змінюють своє відношення до цих органів самоуправління. Великий внесок у вивчення громадських комітетів було зроблено Г.О.Герасименком, який на загальноросійському рівні дослідив процес виникнення та основні напрямки їхньої роботи [7].

Зі здобуттям Україною незалежності питання дослідження української революції 1917 року опинилися серед пріоритетних. На сьогодні є низка фундаментальних праць, присвячених цим подіям. Зокрема, С.Кульчицького [8], В.Верстюка [9], В.Солдатенка [10]. Проте, роль і місце громадських комітетів у структурі формування органів Тимчасового уряду якщо й досліджується, то побіжно.

Щодо заявленої теми, то вона знайшла певне висвітлення у дослідженні Г.І.Корогод, М.І.Логвиненка, які на основі Державного архіву Сумської області розглянули процес створення та діяльності органів місцевої влади, серед яких

працювали і громадські комітети у Сумському повіті Харківської губернії [11]. Розглядав виникнення громадських комітетів на Донбасі М.С.Полівець, але досить поверхнево [12]. В.М.Підлісний та Д.В.Підлісний розглянули процес створення Харківського губерньського комітету та визначили його склад [13].

Метою даної роботи є визначення основних напрямків діяльності громадських комітетів в просвітницькій та агітаційній галузях. Для вивчення культурно-просвітницької діяльності комітетів нами використані документи та матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади м.Київ, у фондах якого знайдений значний матеріал з даної проблеми. Важливе місце при вивченні даної проблеми займають державні архіви Полтавської та Сумської областей. Зауважимо, що важливу роль при вивченні громадських комітетів відіграють матеріали періодичної преси центральних та місцевих видань. Значення цих документів важко переоцінити, адже саме вони були в той час основними засобами інформації. Вивчення періодики дозволяє дослідити широкий спектр політичних, економічних та культурних явищ, актуальних для тогочасного суспільства.

Всі заходи громадських комітетів зводилися до політичного просвітництва населення та підготовки до Установчих зборів, здійснення контролю над освітніми закладами та проведення різних культурних заходів. Яскравим прикладом патріотизму є громадсько-політична робота полтавських громадських комітетів. На засіданні Виконавчого Бюро Миргородського комітету громадського спокою було прийняте рішення: *“Прийняти участь в Українському національному святі і для цього дня виготовити особливий прапор з написом: “Місцевий громадський комітет: “Ще не вмерла Україна” [14].*

16 квітня 1917 року Виконавча комісія Основ'янського волосного громадського комітету Харківської губернії організувала Свято Волі. У заході взяли участь демократичні організації, що спільно з громадським комітетом допомагали ознайомити селянське населення з програмними положеннями Установчих зборів [15].

Поряд з громадськими заходами велику увагу приділяли вказані органи самоврядування і збереженню історичних пам'яток на території губернії. Так, за рішенням Полтавського громадського комітету з метою охорони цінних пам'ятників створили посаду особового комісара з охорони пам'яток старовини, ним став Щербаковський. До його обов'язків входило розшукувати пам'ятки, зберігати їх у земському музеї. Якщо вони будуть історично цінними скуповувати їх. На купівлю таких пам'яток земство надало 1500 руб. [16]. Вже через кілька днів до Щербаковського надійшла скарга товариства любителів природи, які прохали не допустити зрубати історичний багатівковий дуб при в'їзді в Диканьку. На це особовий комісар з охорони пам'яток старовини прийняв рішення заборонити руйнування природного пам'ятника [17].

В свою чергу Харківським губерньським громадським комітетом був утворений в Харкові музей Російської революції. Комітет запрошував до співпраці населення та пропонував приносити знамена і будь-які речі, які б були пов'язані з революцією [18].

Отже, з'явившись як демократичні органи влади, громадські виконавчі комітети з перших днів свого існування намагалися здійснювати культурно-просвітницькі та агітаційно-пропагандистські функції.

Враховуючи складну політичну ситуацію та недостатню кількість інформації, яка надходила до повітів та волостей, губерньські та повітові громадські комітети утворювали освідомчі комісії та інформаційні бюро. В квітні 1917 року при Чернігівському, Полтавському та Харківському губерньських громадських комітетах були створені інформаційні бюро для політичного просвітництва населення. На них покладалося завдання розробити план діяльності та кошторис на видання та облаштування лекцій, а також запрошення лекторів [19].

До складу бюро входили члени громадських комітетів різних рівнів, ради робітничих та солдатських депутатів та освідчене населення губерній, учні середніх закладів освіти, вчителі та робітники заводів. Наприклад, в Полтавській губернії за постановою губернського громадського комітету в травні 1917 року було засноване Полтавське інформаційне бюро. На нього покладалася низка завдань, які потребували негайного вирішення. Найголовнішим завданням бюро було організувати освідомлення населення. Для цього члени Бюро влаштовували періодичні з'їзди інструкторів і тих, хто вів роботу від імені земства та інших громадських організацій. Щоб ознайомлювати населення з політичною ситуацією в країні члени бюро підтримували постійні контакти з усіма повітовими освідомченими комісіями та за потреби висилали інструкторів-інформаторів по організаційним справам та по влаштуванню курсів. Ще однією функцією бюро було надання довідок місцевому населенню по всім питанням громадського життя. Частіше за все відповіді містилися у *“Віснику Полтавського губернського громадського комітету”*. Бюро розглядало питання по земельній та просвітній справі, організації селянської спілки, рад селянських депутатів та про земства [20]. В Чернігівській губернії за рішенням Постійного Бюро губернського комітету на інформаційне бюро також покладалося завдання ознайомити населення з правомірністю організації громадських комітетів. Лектори повинні були надавати вказівки щодо діяльності місцевих організацій, стежити за правильністю виборів та виправляти помилки, допущені при обранні місцевих громадських комітетів [21].

Через інформаційні бюро можна було виписувати агітаційну, науково-популярну літературу, а також інструкції та правила. За рішенням громадських комітетів при бюро вводилися посади спеціалістів-інструкторів з культурно-просвітницької діяльності. До їх обов'язків входило допомагати у відкритті будинків для дітей-сиріт, створювати бібліотеки та *“Просвіти”* [22].

Для поширення просвітницької роботи у повітах та волостях губернські комітети створювали при повітових комітетах просвітницькі комісії та бюро, які були підзвітні губернським органам самоуправління.

Щодо діяльності повітових просвітницьких комісій, то на з'їзді інструкторів 9-10 серпня 1917 року для них була вироблена інструкція та план роботи. Згідно з прийнятою постановою повітові бюро повинні були кожні 2 тижні надавати до губернських бюро відомості про стан речей у повітах. На бюро покладалася обов'язки по організації та освідомленню населення всього повіту. Для цього використовували роботу повітових інструкторів, які постійно виїздили до селищ, а не лише по неділям та святкам. Інформування велося планомірно по національним, політичним, соціальним та земельним питанням [23].

Часто на повітові бюро покладалося завдання читати лекції, виписувати газети та брошури, відкривати читальні та школи для навчання грамотності серед повітового та волосного населення [24].

Отже, на початку травня 1917 року при громадських комітетах були створені інформаційні бюро та різні просвітницькі комісії, які ставили за мету пропагування ідеї демократичного перевлаштування суспільства та проведення виховної та просвітницької роботи серед населення.

Діючи в революційний період, громадські комітети намагалися розкрити населенню політичну ситуацію в країні та показати переваги Тимчасового уряду порівняно з царським режимом. З цією метою на базі губернських та повітових громадських комітетів відкривалися різні лекційні курси для підготовки лекторів. Наприклад, на засіданні Постійного Бюро Чернігівського губернського громадського комітету було вирішено створити протягом 3-6 квітня 1917 року

лекційну комісію для інформування населення. Всі витрати по з'їзду лекторів виплачувалися з коштів губернського інформаційного бюро [25].

В той же час, у квітні 1917 року просвітницькою комісією Куп'янського громадського комітету були відкриті 12-денні політико-економічні курси. Лекторами було прочитано кілька тем, а саме: національні питання, фінансово-економічний огляд, соціальні та грошові питання, ідеологія партії соціалістів-революціонерів. По закінченню курсів слухачам були видані політичні книжки, брошури та мандати на ведення агітаційної роботи у повітах [26].

За умовами курсів підготовлені лектори повинні були постійно вести агітаційно-пропагандистську роботу. В своїх промовах вони висвітлювали причини та наслідки державного перевороту, інформували про задачі Установчих зборів та про мету створення волосних земств, також надавали інформацію про діяльність та програмні положення діючих політичних партій, їхні позиції у вирішенні аграрного питання [27].

В травні 1917 року в Полтавській губернії комісія по влаштуванню курсів для лекторів, створила Освідомче Бюро. Після його створення Полтавський губернський комітет ухвалив програму курсів та розробив кошторис на їх влаштування на суму 1255 руб., які асигнувала земська управа [28]. 4-15 червня 1917 року за ініціативою Полтавського губернського громадського комітету відбулися курси для членів повітових та волосних громадських комітетів та інших громадських організацій. Лекторами були досвідчені українські політичні діячі, такі як Вагрий, Криворотченко, Токаревський, Чайковський, Мартос. Подібні лекції були проведені в різних повітах Полтавської губернії: Миргородському, Полтавському, Кобеляцькому, Лохвицькому, Золотоноському, Пирятинському. Характерною особливістю діяльності лекторів-інструкторів Полтавської губернії було те, що вони були у постійному контакті з Губернським Освідомчим Бюро, а через нього з Генеральним Секретаріатом та Центральною Радою.

В своїй роботі Освідомче Бюро торкалося всіх напрямків народного життя. До нього зверталися за порадою та допомогою місцеве населення, селянські та козацька спілки, Просвіти, книгарні, вільне козацтво.

Але не всім подобалася новостворена організація. В Лохвиці діяльність бюро зустрічала перешкоди з боку місцевих організацій. Подібне вороже ставлення у повітових містах помічалася у діяльності Ради робітничих і селянських депутатів [29].

Агітаційна діяльність проводилася і в Харківській губернії. Це можна простежити на прикладі Сумського повіту. Де активну роботу проводив лектор Д.Г.Трут, який 25 червня 1917 року на сході жителів с.Коровинці і сусідніх хуторів знайомив населення з законом про вибори у волосне земство, до Установчих зборів, про політичні партії та їхні програмні положення. Аналогічні виступи Д.Г.Трут проводив в с.Волкове та в Сакунова Слобода, що було засвідчено місцевими селянськими комітетами [30].

Таким чином з кінця березня 1917 року громадські комітети розпочали широку агітаційно-пропагандистську діяльність. За їхньою ініціативою в повітах та волостях проходило багато мітингів, зібрань, демонстрацій, присвячених демократичній перебудові суспільства. На базі комітетів створювалося безліч лекційних курсів, які ставили за мету підготовку лекторів для ознайомлення населення повітів та волостей з політичною ситуацією в країні та необхідністю скликання Установчих зборів. Жоден комітет не підтримував Романівську династію, а тому в своїх виступах вони активно підтримували програмні положення Тимчасового уряду, вважаючи його єдиною надійною владою в державі.

З метою інформування населення та для популяризації нового ладу більшість громадських комітетів розпочали видавництво власних газет та журналів, які були місцевим вісником Тимчасового уряду. За допомогою преси громадські комітети

намагалися нести інформацію переважно на села, де часто населення не розуміло того, що відбувалося в країні. Там також містилася інформація про постанови та накази Тимчасового уряду, розглядалися економічні та політичні проблеми, редактори журналів та газет відповідали на запитання читачів. Переважна більшість газет виходила українською та російською мовами.

З метою ознайомлення всіх посадовців на губернському та обласному рівнях з офіційними розпорядженнями Тимчасового уряду та губернських комітетів, виписка газет була обов'язкова для всіх громадських, волосних, земельних та продовольчих комітетів. Зокрема, за рішенням Полтавського губернського комітету "*Вісник Полтавського губернського комітету*" висилався за гроші до всіх земських, волосних управ, волосних кооперативів, церков та шкіл [31]. В Харківській губернії "*Вісник Харківського губернського громадського комітету*" надходив до всіх волосних управ, земельних та продовольчих комітетів, а також по всіх хуторах волостей [32]. Обов'язковою для повітових та волосних громадських, земельних та продовольчих комітетів була підписка на "*Відомості Чернігівського губернського громадського комітету*".

При видавництві газет між громадськими комітетами відбувався обмін інформацією. Наприклад, Лубенський громадський комітет просив Миргородський комітет громадського спокою прислати матеріали для публікацій [33]. Кременчуцький міський громадський комітет надсилав Лубенському "*Відомості Кременчуцького міського громадського комітету*" та просив надавати інформацію щодо діяльності Лубенського громадського комітету [34].

Таким чином між громадськими комітетами відбувалася тісна взаємодія та взаємодопомога при видавництві преси, підготовці кваліфікованих лекторів та залученні агітаторів.

Розпочавши роботу в культурній сфері перед громадськими комітетами постала проблема браку коштів. Тимчасовий уряд відмовився надавати кошти на видання та розповсюдження газет. Тому, щоб поліпшити ситуацію, громадські комітети змушені були звертатися за допомогою до губернських управ, Ради робітничих та солдатських депутатів, Тимчасового уряду та Центральної Ради. У більшості випадків гроші асигнувалися управами на певний термін, після якого громадські комітети повинні були повернути витрачені кошти. Так, Полтавський губернський громадський комітет для видання "*Вісника Полтавського губернського громадського комітету*" просив губернське земське зібрання асигнувати для кожного повіту по 3 000 руб., а на повне покриття витрат на видавництво газети всього 45 000 руб. [35]. Але асигнованих коштів вистачило не надовго. Вже у вересні 1917 року відбулося засідання Виконавчої комісії Полтавського губернського громадського комітету, на якому було прийняте рішення вжити заходи до безболісної ліквідації газети після закінчення асигнованих управою коштів [36].

Таким чином, розпочавши свою діяльність, громадські комітети велику увагу приділяли друку власних газет та журналів. В них розглядалися питання, які хвилювали населення та які потребували роз'яснень. В пресі друкувалися офіційні постанови Тимчасового уряду, містилися запитання та відповіді по земельній, просвітницькій справі, по організації селянських спілок та рад селянських депутатів, про роботу земств, піднімалися питання про все, що було цікавим та потрібним у повітах та селах. Але через брак коштів вже влітку 1917 року газети громадських комітетів містили незначну кількість потрібної інформації. В основному друкувалися накази та постанови Тимчасового уряду, комісарів, об'яви та рекламні оголошення. Видавнича діяльність громадських комітетів не витримала конкуренції з комерційними виданнями та пресою рад, де друкувалася популярні та цікаві читачам теми, надавалася інформація про події в країні,

позиції політичних партій. Тому вже у вересні 1917 року більшість губернських громадських комітетів програли боротьбу за друкування преси.

З'явившись, як місцеві органи самоуправління, громадські комітети піклувалися про освіту місцевого населення. На своєму засіданні Миргородський комітет громадського спокою Полтавської губернії постановив, що духовно-просвітницька діяльність повинна складати одну з головних задач громадських комітетів, а для виконання поставлених завдань необхідно організувати співбесіди, народні зібрання для обговорення різних питань, відкривати хати-читальні [37]. Подібні рішення були прийняті в Чернігівській та Харківській губерніях. Зокрема, на засіданні Ніжинського міського громадського комітету постановили відкрити хати-читальні, де б проводилося читання газет та ознайомлення населення з політичними подіями того часу. Було визначено і завдання читалень - ознайомити населення, підготувати його до майбутнього облаштування життя. Щодо коштів на їх існування, то громадський комітет взяв у земства кредит в 500 руб. та запропонував просити у міста 300 руб. на відкриття 10 хат-читалень по 30 руб. на кожну [38]. За ініціативою громадських комітетів бібліотеки - читальні були відкриті в Харківській та Полтавській губернії. Але в деяких повітах кількість відвідувачів була дуже малою. Така проблема виникла перед Полтавським громадським комітетом. Це пояснювалося тим, що всі газети, які знаходилися в читальнях кожен день розходилися у великій кількості по місту, а тому відпадала необхідність відвідування бібліотек. Щоб підняти інтерес до читальні, міський громадський комітет вирішив виписати для бібліотеки всі газети та журнали, які були цікавими для великої кількості городян. Окрім того, дозволили розпочати видачу книжок додому. Після звернення начальника міської читальні до виконавчої комісії міського громадського комітету на випуску газет та журналів було асигновано 200 руб., а з 1 травня щомісячно 100 руб. на поточні витрати: найм службовців та випуску нових газет і політичних брошур [39]. Таким чином при вивченні архівних документів видно, що громадські комітети піклувалися про культурну та політичну освіченість громадян. Цьому сприяла активна робота по відкриттю хат-читалень та бібліотек на губернському, повітовому та волосному рівнях. З цією ж метою в квітні 1917 року в інтересах боротьби з неписьменністю в Чернігівській губернії за ініціативою громадських комітетів та Київського педагогічного товариства було вирішено організувати недільні школи [40].

Перед громадськими комітетами постала проблема дефіциту робочих кадрів на різних рівнях, особливо гостро ця проблема відчувалася в літній період. Щоб залучити до роботи жінок, які перебували вдома і виховували дітей, Чернігівський губернський громадський комітет порушив питання про створення на літній період яслів-притулків для дітей. На засіданні 15 квітня 1917 року Постійне Бюро Чернігівського громадського комітету звернулося до учасників народних шкіл Чернігівської губернії з пропозицією взяти участь у курсах для підготовки завідуючих яслами і з їхньої організації. Було прийняте рішення залучити до створення яслів вчительські спілки, волосні та сільські громадські комітети, духовенство та медичний персонал губернії [41]. В результаті активної роботи губернського та повітових комітетів у більшості повітів яслі розпочали свою діяльність з травня 1917 року.

Таким чином, з квітня 1917 року громадські виконавчі комітети розпочали активну роботу серед населення з приводу ознайомлення його з політичною ситуацією в країні, з цією метою вони вели тісну співпрацю з Українською Центральною Радою, Радою робітничих і селянських депутатів, а також управами та земствами. Великих успіхів досягли ці органи самоуправління, виконуючи просвітницькі та освітні функції. Завдяки активній роботі членів повітових та губернських комітетів у багатьох повітах та волостях

відкривалися бібліотеки, школи та дитячі ясла. Але поряд з певними успіхами в культурній та агітаційній галузях, у громадських комітетів виникали великі проблеми з їх фінансуванням. На утримання інформаційних бюро необхідно було виділяти від 3500 руб. [42] до 5600 руб. щомісяця [43] - сума, якої громадські комітети не мали у своєму розпорядженні. Щоб поширити своїх представників у повітах, губернським громадським комітетам доводилося шукати грошової підтримки у земств, просвіт, селянських спілках, а якщо грошей не знаходили, то через Центральну Раду призначалися інструктори-лектори.

В Полтавській губернії всіх інформаторів-інструкторів нараховувалося до 40 чоловік. Вони утримувалися повітовими земствами - Миргородським, Роменським, Хорольським, селянськими спілками - Хорольською та Кременчуцькою, Полтавським губернським громадським комітетом у Константинограді, просвітами - Переяславською та Центральною Радою у Лохвиці, Золотоноші, Хоролі [44].

Більшість губернських комітетів клопотали перед Тимчасовим урядом про надання кредитів з державних коштів на витрати по проведенню всіх практичних заходів, спрямованих на укріплення нового ладу та охорону громадської безпеки, а також на організацію та утримання виконавчих органів губернських громадських комітетів. Але як завжди відповідь центральної влади була категоричною та однозначною. Єдиною порадою уряду було шукати кошти на місцях через пожертвування населення, кредити у інших громадських та державних організацій.

З квітня 1917 року більшість громадських комітетів налагодили роботу своїх комісій, що потребували власного фінансування, без якого подальший розвиток даних комісій загрожував припинити своє існування. Найбільші витрати комітетів були в таких галузях, як робота по випуску власних газет, організація кадрів агітаторів та інструкторів по налагодженню мітингів та бесід з населенням, відрядження для членів комітетів у повіти для припинення непорозумінь на місцях і для пропаганди швидкої продовольчої допомоги армії. Враховуючи, що більшість громадських комітетів не мала встановлених штатів і кредитів на їх утримання, то робота членів освідомчих та інформаційних бюро дуже часто зводилася до добровільної праці, яка поєднувалася з оплачуваною службою в інших організаціях.

Отже, не дивлячись на складні умови праці, громадським комітетам вдалося організувати роботу просвітницьких та освідомчих комісій та знайти кошти на їх фінансування. За півроку ці органи самоуправління змогли організувати безліч курсів для місцевого населення, за їх допомогою відкривалися школи, читальні та бібліотеки, що позитивно впливало на рівень поінформованості громадян. Випуск власних газет та висвітлені там теми сприяли підвищенню рівня авторитету громадських комітетів серед більшості населення губерній. Але бажання громадських комітетів залишитися надпартійним органом влади знижувало їхній авторитет, що в майбутньому призвело до розпуску інформаційних бюро та освідомчих комісій.

1. Чаадаева О.Н. Помещики и их организации в 1917 году. - М.-Л., 1928. - С.16-17, 49-51.

2. Шотман А. Февральская революция в Томске // Пролетарская революция. 10-й год диктатуры пролетариата. - М.-Л., 1927. - №2-3. - С.261-262, 264.

3. Шестаков А.В. Крестьянские организации в 1917 году // Аграрная революция. Т.2. Крестьянское движение в 1917 году. - М., 1928. - С.105-106.

4. Никольский А. Симферопольский городской общественный комитет // Революция в Крыму. - Симферополь, 1927. - №1(7). - С.74, 100.

5. Гончаренко Н. Советы Донбасса в 1917 году (март-декабрь): Сталинское обл. изд., 1957. - С.59-110.

6. Горовой Ф.С. Революционные события 1917 года в Пермской губернии // Борьба за победу Великой октябрьской революции в Пермской губернии. Документы и материалы / Под ред. Ф.С.Гороваго. - Молотов, 1957. - С.3-19.

7. Герасименко Г.А. Первый акт народоустройства в России: общественные исполнительные комитеты. - М "Ника". - 1992. - 350 с.; *Он же*. Трансформация власти в России в 1917 году // Отечественная история. - 1997. - №1. - С.60-76.
8. Кульчицький С.В. Центральна Рада. Утворення УНР / С.В.Кульчицький // Український історичний журнал. - 1992. - №5. - С.71-88; №6. - С.73-84.
9. Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція та історіографія / В.Ф.Солдатенко. - К.: Либідь, 1997. - 401 с.
10. Верстюк В., Осташико Т. Діячі Української Центральної Ради. Біографічний довідник / НАН України; Український міжнародний комітет з питань науки та культури. - К., 1998. - 255 с.
11. Корогод Г.І., Логвиненко М.І. Органи місцевої влади та самоврядування Сумщини в 1917 р. / Матеріал XI історико-правової конференції "Місцеві органи державної влади та самоврядування: історико-правовий аспект"- Суми, 2004. - С.216-231.
12. Полівець М.С. Представницькі органи народоустройства: перші кроки (березень-липень 1917 р.). - Дніпропетровськ: Січ, 1998. - 261 с.
13. Підлісний В.М., Підлісний Д.В. Формування системи органів місцевої влади Харківської губернії за часів Тимчасового уряду // Історія та географія. - Харків. - 2007. - С.138-140.
14. ЦДАВО, ф.2111, оп.1, спр.1, арк.18.
15. Южный край. - 1917. - №13967. - 7 апреля.
16. ЦДАВО, ф.996, оп.1, спр.24, арк.9.
17. ЦДАВО, ф.996, оп.1, спр.21, арк.21-23.
18. Южный край. - 1917. - №13940. - 19 марта.
19. ЦДАВО, ф.1457, оп.1, спр.3, арк.103зв.
20. Вісник Полтавського громадського комітету. - 1917. - №38. - 7 червня.
21. ЦДАВО, ф.1457, оп.1, спр.3, арк.28.
22. ЦДАВО, ф.996, оп.1, спр.56, арк.39.
23. ЦДАВО, ф.996, оп.1, спр.4, арк.39.
24. ЦДАВО, ф.2111, оп.1, спр.1, арк.181.
25. ЦДАВО, ф.1457, оп.1, спр.3, арк.69зв.
26. Голос народу. Куп'янський повітовий громадський комітет. - 1917. - №21. - 21 червня.
27. Голос народу. Куп'янський повітовий громадський комітет. - 1917. - №24. - 2 липня.
28. ЦДАВО, ф.996, оп.1, спр.24, арк.17зв.
29. ЦДАВО, ф.996, оп.1, спр.58, арк.1-4.
30. ДАСО, ф.1104, оп.5, спр.10, арк.18.
31. Полтавський день. - 1917. - №136. - 20 червня.
32. ЦДАВО, ф.100, оп.1, спр.4, арк.60.
33. ДАХО, ф.304, оп.1, спр.2969, арк.384.
34. Известия Черниговского губернского общественного комитета. - 1917. - №45. - 1 июля.
35. ЦДАВО, ф.996, оп.1, спр.25, арк.6.
36. Голос народу. Куп'янський повітовий громадський комітет. - 1917. - №30. - 19 липня.
37. Сумський вісник. - 1917. - №150. - 11 липня.
38. ДАСО, ф.1104, оп.5, спр.10, арк.11.
39. Известия Черниговского губернского общественного комитета. - 1917. - №70. - 30 июля.
40. Известия Черниговского губернского общественного комитета. - 1917. - №78. - 9 августа.
41. Южный край. - 1917. - №14223. - 10 сентября.
42. Вісник Полтавського громадського комітету. - 1917. - №39. - 8 червня.
43. Голос народу. Куп'янський повітовий громадський комітет. - 1917. - №26. - 9 липня.
44. ЦДАВО, ф.2111, оп.1, спр.2, арк.24.

Самсонова И.В. Деятельность общественных исполнительных комитетов в культурно-образовательной сфере

В статье рассматриваются основные направления деятельности общественных комитетов в культурно-образовательной и агитационной сферах.

Samsonova I.V. Activities of civil executive committees in the sphere of culture, enlightenment, education and propaganda

The main directions of the activity of the public committees in the spheres of propaganda, education and culture are disclosed in the article.